

ZAPISI

Janez Gradišnik

REVIJA »DEJANJE« IN TEDNIK »SLOVENIJA«

Kolikor mi je znano, so dogajanja v slovenski kulturi v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno še slabo raziskana. Novejši rodovi vedo o njih prav malo in jim marsikatero ime, naj gre za ljudi, ali za ustanove, liste itn., nič ne pove. Potreben bi bil kak sintetičen oris celotnega kulturnega položaja v tistih letih. Marsikaj se je gotovo za zmeraj izgubilo, druge reči tičijo pozabljene ali prezrte v raznih malo znanih publikacijah, ali pa tudi po predalih v ustanovah ali pri zasebnikih. Vse to bi bilo treba spraviti spet na dan, šele potem bi bil mogoč omenjeni oris.

Za to zbirko gradiva bi rad prispeval drobec, ki se mi je ohranil po srečnem naključju in sem ga odkril šele pred nedavnim. Gre za pismo, ki mi ga je poslal Edvard Kocbek ob Novem letu 1941 v Maribor, moram pa za boljše razumevanje pojasniti nekatere okoliščine. Po diplomi na filozofski fakulteti sem z novembrom 1940 odšel služiti vojake v Sarajevo. Okoli Novega leta 1941 sem bil na dopustu doma v Mariboru, ne spominjam pa se več, kako dolg je bil tak dopust. Najbrž kar nekaj časa, ko se iz pisma vidi, da je Kocbek od mene pričakoval kak prispevek za revijo Dejanje, pri kateri sem do tedaj sodeloval in je vstopala v četrti letnik.

Pismo razodeva (javnosti najbrž povsem neznani) naklepe »dejanjarjev«, da bi dobili v roke tednik **Slovenija**, ki je danes malokomu znan, bil pa je v tistih letih pomemben dejavnik v slovenski publicistiki. Ustanovila sta ga odvetnika dr. J. Regalij in dr. Mrak za obrambo slovenstva v času najhujše jugoslovenarske diktature in ga kljub cenzuri in drugim oviram uspešno ohranjala. — Sicer pa pismo tudi zanimivo pričuje o tem, kakšna so bila v tistem času druga hotenja in prizadevanja sodelavcev **Dejanja**.

2. I. 1941

Dragi Janez,

nikar ne bodi hud, vse Ti bom povedal. Najprej to, da sem od vsega začetka počitnic vsak dan sedel k mizi, da Ti napišem pismo, pa enostavno nisem utegnil. Decembrska številka gre šele zdaj v stroj, dosti dela je bilo z njo; razen tega polno drobnega in vendar važnega dnevnega dela, tako da razen na božični dan sploh še nisem počival. Potem pa ti želim prav srečno novo leto, junaško novo leto pa ti je itak zagotovljeno.

Prav za prav sem mislil tudi na to, kako bi malce smuknil v Maribor in Te med drugim tudi osebno videl in slišal. To je zdaj končno veljavno padlo v vodo; zato pa Ti pišem o tem, kar Te bo zanimalo.

V glavnem se dobro držimo. Prišli smo večkrat skupaj in imeli dva zelo lepa sestanka. Med drugim smo napravili načrt, kako bi prevzeli »Slovenijo«. Konzorciju smo poslali uradno ponudbo, potem ko smo prej do dobrega prereševali vprašanje lastnine, vodstva, denarja, sodelovanja in urejevanja. Dobili smo tako na svojo stran ves dosedanji konzorcij razen dr. Regalija, dr. Mraka in dr. Pogačnika. Ker pa so statuti dosedanjega konzorcija tako neumni, da gre v takih vprašanjih za soglasnost, smo obstali pred tem kitajskim zidom in ne moremo dalje. Sklenili smo pozvati ljudi, da izstopijo iz konzorcija in da z nami vred začno izvajati obstrukcijo proti listu. Bomo videli, kakšen bo rezultat. Lahko pa si predstavljaš, koliko je bilo pri tem dela in koliko dramatike, da o komičnih elementih ne govorim.

DEJANJE vedno bolj čuti svojo dolžnost do jasnega razmerja na desno in levo. Zato smo novembra postavili svoje razmerje do slovenske »krščanske« desnice, v tej številki pa to z našo levico. Oba koraka sta temeljnega značaja, to se vidi že iz posledic, ki jih je povzročila novembrska. Niti »Borci« niti »Straža« nista odgovorila — popolnoma še ne razumemo te taktike —. Pač pa nas je — ne vemo, iz kakega vzroka — pobožal dr. Fabijan na platnicah »Časa«. Tisti dokument si nekje preberi. Z njim nisem še osebno nič govoril, le zadnjič enkrat bi se skoraj zaletel vame, ko je okrog 1^h ponoči kolovratil vinjen domov. Da nas tudi levica ne bo z rokavicami, je več ko jasno.

Ladra je od začetka dobro vozil, potem je odšel v Marijanišče za prefekta in že dva mesca ne da glasu od sebe. Zato razmerje do fanta od moje strani trpi prav v tistem pogledu, ki si ga Ti znal iniciativno voditi. Tudi finančna stran lista je slaba,

naročniki zelo zelo slabo plačujejo. Zdaj jih skušamo z vsemi načini prebuditi in razžaliti.

Tako bi Te rad porabil v teh počitnicah in Ti dal kako delo. Toda za vse, kar si želim, je potreben osebni pogovor. Imel sem dve mladinski knjigi (Ingoličevo in Jarčevo) za Tebe, pa mi je včeraj Francè Vodnik povedal, da ima njuni oceni že koncipirani. (Zveza z avtorji!) Imam par referatov o tujih knjigah, toda za to je treba študija. Kvečjemu če se sam odločiš za kakršen koli prispevek k vprašanju humanizma, evropske kulturne tradicije, njenega bistva, človekove svobode itd. To vprašanje postaja vedno važnejše za nas, ko nočemo, da bi levičarska psihoza zavračala vse evropske vrednote in na njih mesto postavljala orientalski anarhizem ali pa celo ideološke fikcije. Odgovôri!

Zdravka, Lučka in jaz Te zelo lepo pozdravljamo!

Edvard

OPOMBE

»junaško novo leto« — šaljivo glede na to, da sem bil pri vojakih.

»Borci«, »Straža« — mišljeni sta glasili katoliških desničarskih skupin, mladčevski listič **Mi mladi borci** in stražarska **Straža v viharju**.

»pobožal dr. Fabijan« — profesor teologije dr. Janez Fabijan je bil urednik mesečnika **Cas**, sicer pa tudi (od škofa Rožmana imenovani) duhovni vodja akademskega društva Zarja in kolikor toliko somišljenik zarjanov in Dejanja.

Ladra — mišljen je študent Anton Ladra iz Maribora, nekoč vnet zarjan in dejanjar. Po Kocbekovih besedah sodim, da je imel tedaj pri Dejanju káko večjo nalogo. Bil je eden tistih (ne tako maloštevilnih) zarjanov, ki v vojnem času niso sledili Kocbeku in njegovi odločitvi za osvobodilni boj. Ker mi je bil nekoč zelo blizu, sem dosti pozvedoval po njegovi usodi in zbral podatke, ki naj jih tukaj vsaj na kratko navedem, ker se mi zdi njegova pot do neke mere značilna usoda nekaterih slovenskih emigrantov. Po maturi (1939) je študiral klasično filologijo v Ljubljani, mikala pa ga je tudi teologija. Med okupacijo je bil bogoslovec v vatiškem Collegium Russicum (tja ga je usmeril, piše moj informator, profesor A. Trstenjak). Vendar je teologijo pustil, se poročil s cerkveno pevko iz kolegija, hčerjo ruskega emigranta, in se z njo odpravil v Argentino. Imela sta tri otroke. Ladra je bil prve čase v Buenos Airesu krovec pri nekem gradbenem podjetju. Žena se mu je čez nekaj let doma v stanovanju smrtno ponesrečila, umrla je od opeklin. Potem se je drugič poročil z Argentinko in imel z njo (vsaj enega) otroka, ki je zdaj študent veterinarstva. Ladra je potem začel bolehati na srcu in se je oktobra 1971 zgrudil mrtev na cesti, ko sta z ženo čakala na avtobus. Od prvih treh otrok živi eden v ZDA, dva pa menda v Venezueli in naj bi bili vsi trije dobro situirani.

»razžaliti« — kakor se v taki zvezi čudno sliši, besede ni mogoče prebrati drugače.